నే ధన్యనైతిని!

గుమ్మడిదల దుర్గాబాయి

"లీలా! లీలా! యింతవఱకేమి చేయుచుంటివే! అబ్బా! రాట్న మున్న నీకు తిండియు, నిద్రయు కూడ నక్కరలేదుగదా! తండ్రిగారు నీ కొఱకై వేచియున్నారు. భోజన మొనర్చి తిరుగబోగూడదా!" యనుచు కమలాబాయి లో వసారాలో నుండి తన ప్రేమంపు పుత్రిక యగు లీలను పిల్చుచుండెను. "వచ్చుచుంటి నమ్మా" యని చెప్పుచు లీల రాట్నము నక్కడ దిగవిడచి కదురు తీసి తన బీరువాలో జాగ్రత్తపరచి తండ్రి యొద్దకు జనియెను.

శ్రీనివాసరావుగా రప్పుడే భోజన మొనర్చి కోటు తొడుగుకొని కమలాబాయి అందిచ్చు తమలపాకు మడుపులందుకొనుచు 'నే డెక్కడ మన లీల జాడ గానబడదే! పాఠశాల నుండి యింటికి వచ్చినదా?' యని యేమొ పల్కబోవు చుండగానే లీల తండ్రిగారిం జేరి, 'నాయనా! రేపు రాబోవు డిశంబరు నెలలో జరిగెడి కాంగ్రెస్ మహాసభకు జరుగబోయెడి వస్తు ప్రదర్శనముకై మా పాఠశాలోపాధ్యాయులు యే బాలికలు చాల సన్నముగ నూలు వడకి తెత్తురో వారలచే నూలు దండలు తయారుచేయించి వారల కొక బహుమాన మిత్తుమని నుడివి యుండుటచే నే పాఠశాల నుండి వచ్చిన దాది రాట్నము వదనే యుంటిని. కాన నా అలస్యమునకు క్షమింపవేడెద'నని పలికెను. 'అమ్మా! నీ కార్యదీక్ష కెంతయు సంతసించితిని. లెమ్మ వేగ జని భోజన మొనర్చి, నూలు వడికి నీ తోడి బాలికలలో విజయలాభమంది నీ యుపాధ్యాయుల ఆదరమునకు పాత్రురాలవు కమ్మని ఆశీర్వదించి తండ్రి ప్రొద్దగుట జేసి వేవేగ కోర్టునకు వెడలెను.

శ్రీనివాసరావుగారు ఆ గ్రామమందు పలుకుబడి కలిగిన యొక సంపన్న గృహస్థు; శాంతస్వభావము గలవాడు; భూతదయాపరుడు; బిరుదు లనెడి బురదలో దిగబడి ధనతృష్ణాతురుడై స్వార్థమన్నది పీడకయుండు పెద్ద మనుష్యుల వలెగాక, తన కున్న కొద్దియో, గొప్పయో పరుల సహాయార్థమై వినియోగించుచు, తోడి సత్పురుషుల మెప్పించుచుండెడివాడు. కమలాబాయి కూడా తన పతి సుగుణముల కేమాత్రము తీసిపోవక, పతి ఆదరణకు లోనై ఆయన సత్సంకల్పములకు చేయూత నొసంగుచు తోడి స్త్రీజాతికెల్ల తలమానికమై యొప్పుచుండెను. ఈ కమలా శ్రీనివాసదంపతుల కేకమాత్ర పుత్రిక లీల. లీల లీలలం గాంచుచు ఆ దంపతులందుచుండెడి సంతోషమునకు మేరలేదు. అయిదేడులు వచ్చినతోడనే లీల తనకు తానై పాఠశాలకు బోయి యుపాధ్యాయులు చెప్పెడి పాఠములందధిక శ్రద్ధవహించి వారి యెడ వినయ వివేకములతో ప్రవర్తించు తన నెచ్చెలులలో నగ్రగణ్యయై వెలుగుచుండెను.

సాయంకాలమయ్యెను. గోగణము తమ తమ నెలవులు చేరుచుండెను. పక్షులు నోట యెరనిడి తమ తమ లాయముల వైపు తిరుగుచుండెను. బాలురు, బాలికలు, పాఠశాలల విడిచి తమ తమ పాఠముల గూర్చి యొండొరులతో ముచ్చటించుకొనుచు ఇండ్లకు జేరుచుండిరి. లీల కూడ చేత పుస్తకములనిడ గృహము జేరెను. కమలాబాయి లోన వంటచేయుచుండెను. వంట పనులలో తల్లికి కొంత సహాయ మొనర్చి లీల తన చిన్ని పూదోటలోని మొక్క లెట్లున్నవో చూడనేగెను శ్రీనివాసరావుగారు ఆఫీసునుండి యప్పుడే యింటికి వచ్చిరి. కాలు సేతుల గడిగికొని బల్లపైనున్న వార్తాపత్రికను గైకొని కాంచుచుండెను. కొంత సేపటికి 'లీల యెక్కడ?' యని యాయన సేవకు నడిగెను. 'అమ్మాయిగారిప్పుడే పూదోటలోని కేగియున్నా' రని సేవకుడు చెప్పెను. తిన్నగా తాను కూడ తోటలోనికి జని సాక్షాత్ వనలక్ష్మికిం బోలె పశ్చిమాంబుధిని గ్రుంకనున్న వృద్ధభానుని అరుణకాంతులు ముఖమునందలమి కొన చిన్ని చేతులతో గాలి కెగురు ముంగురుల నెగద్రోసి కొనుచు నడుమ నడుమ తా బడిలో నేర్చుకొన్న జాతీయ గీతములం బాడుకొనుచు పూలమొక్కల నడుమ తిరుగాడు లీలంగాంచి 'ఆహా! అపార కృపామయుడగు భగవాను డెట్టి సుగుణఖనిని నాకు లభింపజేసినాడు! ఈ బాలకు సదయ హృదయమునకుం దోడు దేశభక్తి కూడ నలవడినది! నా హృదయగతమగు ఆశ చిగిర్చి పుష్పించి ఫలించు సూచనల సుగుణమణి యగు యీ లీలా మూలముగ భగవంతుడు నాకు గాన్పింపజేయుచున్నా'డని మనమున తలపోయుచు తదేకధ్యానమున ఆమెను వీక్షించుచుండెను. ఇంతలో ఇంటి నుండి 'శ్రీనివాసరావుగారున్నారా?' అను కేక వినబడుటతోడనే ఆలోచనా పరం పరలో మునిగియున్న ఆయన 'ఇదిగో వచ్చుచుంటి' నని లోనికరిగెను. రాత్రి చీకటులు గ్రమ్ముకొనుటం జేసి లీల కూడ వనవిహారము చాలించి యింటి లోని కరిగెను.

* * *

శ్యామసుందరుడు కొంచెము పొడవరి. దా దాపిరువది యేండ్లుండవచ్చును. విశాలనేత్రములు, ఆజానుబాహువులు, సమున్నత శరీరము, పసిడి ఛాయయుకల్గి ఆతడు చూపరులకెంతయు ముదముగూర్చుచుండెను. అతనికి సౌందర్యమునకు తోడు సహజసద్గుణములు సువర్ణమునకు తావి యబ్బినట్టు ఒప్పుచుండెను. అతని శరీరచ్ఛాయకు తోడు అతడు ధరించియున్న ఖద్దరు వస్త్రములు అతనికొక వింత యందము కూర్చుచుండెను. అతడు ఆ గ్రామములో ఉన్న దొరతనమువారి కళాశాలయందు పట్టపరీక్షకు చదువుచుండెను. అతడు ప్రతి పరీక్షలోను అగ్రస్థానమలంకరించి రాజధానికంతయు ప్రథముడుగ నుత్తీర్ణుడగుచుండెడివాడు. ఈతనికి కేవలము విద్యయందే కాక హాకీ, క్రికెట్, టెన్నిస్ మొదలగు ఆరోగ్యాభివృద్ధి నొసగు వ్యాయామముల యందు కూడ దాశచక్యము కదుమెండు. ఎన్ని మారులో నాతడు సహాధ్యాయ బృందముతో గలిసి దేశ

దేశాంతరముల కేగి తా నేర్చుకొన్న వ్యాయామ పరిశ్రమల యందు ఎదిరి బృందము నోడించి, పొగడ్తలనంది తా చదువుకొన్న, కళాశాల కొక అలంకారమని

పేరువడసి జయలక్ష్మిని చేబట్టి పురమునకు, మరలెడి నృపతికైవడి జయజయ ధ్వానములతో గ్రామమునకు మరలుచుండెడివాడు. కాని ఈతని సుగుణములను గనివిని మరియు భాగ్యము లేకుండగనే ఈతని తలిదండ్రు లిహలోక సౌఖ్యముల వీడిపోయిరి. తలిదండ్రులు లేని లోటులేకుండ ప్రసాదరావు తమ్ముని అతి గారాబముతో చూచుచు కంటికి రెప్పవోలె కాపాడుచుండెడివాడు. ప్రసాదరావు కొంచెము ముంగోపముగలవాడు. తాపట్టిన కుందేటికి మూడే కాళ్లను వారిలో నొకడు. ఈతడు దొరతనమువారి కొలువునందుండి వారి అడుగులకు మడుగు లొత్తుచు, స్వేచ్ఛకు తిలాంజలి నొసంగి స్వార్థమునే కోరుచుండు మహనీయులలో నగ్రస్థాన మలంకరించెను. ఈతని తమ్ముని ఎన్ని మారులో ఖద్దరు వస్త్రముల విడువమని బోధించెను. కాని, విఫల మనోరథుడగు చుండెను. రాట్నమన్నను, ఆతనికి జనియించెడి క్రోధ మింతింత కాదు. శ్యామసుందరుడు కళాశాల నుండి వచ్చిన దాది మాతృసమానయగు వదిన లక్ష్మీబాయి యొద్ద గూర్చుండి ఆమెకు రాట్నము వడకుచుండుట నేర్పుచున్నప్పు డెంతయు మనమున విసుగు చెందు చుండెడివాడు.

ఫిబ్రవరి నెల దేశమంతయు సైమన్ కమీషను బహిష్కరణాందోళనలతో అల్లకల్లోలముగ నుండెను. ఏ పత్రికల జూచిన నీ వార్తయే! యెవరినోట విన్న నీ మాటయే! నాడానగరమం దెక్కడ చూచినను విద్యార్థుల సంరంభమే. శ్యామసుందరుడు ప్రాతఃకాలకృత్యముల నెర వేర్చుకొని శుద్ధమైన ఖద్దరు వస్త్రమును ధరించి జాతీయైకమత్యమునకు మూలకారణ మనదగు జెండా చేతనిడి అన్నగా రెంత వలదనుకున్నను తన భావి జీవితమెట్లు పరిణమించునో యను సందేహ మిసుమంతయును లేక దృఢదీక్షాపరుడై "మహాత్మ గాంధీకి జయ్" అని కేకలిడుచు రణరంగమున నుండి వీడునికైవడి తోడి యువకుల ప్రోత్సహించుచు నగర సంకీర్తనలో పాల్గొనుటకై వెడలెను. సాయంకాల మయ్యెను. పట్టణపురమందిర మంతయు స్వచ్ఛంద సేవకుల యుత్సాహముతో; బాలుర జయజయ ధ్వానములతో గూడ కర్మచారుల తత్తరపాటుతో; అల్లకల్లోలముగ నుండెను. శ్యామసుందరుడు నాటి సభయందు స్వచ్ఛంద సేవాదళ నాయకుడై యెక్కడచూచిన తానయై నాయకుల గంభీరోపన్యాసముల నతిశ్రద్ధగ నాలించుచు; మనము నుత్సాహ తరంగములు మొలకలెత్త ఆవేశ పూరిత హృదయుడై ఒకచో గూర్చుండి తనలో తానిట్లు తలపోయ దొడగెను 'అయ్యో? ఈ యుపన్యాసముల వినిన కొలది నా యొడలు జల్లుమనుచున్నదే? నేనింతవర కెంత మూర్ఖుడనై యుంటిని! దాస్యశృంఖలా బద్ధునిగ నొనర్చు యీ విజాతీయ విద్య నేర్చుకొనుటయందు నా యమూల్య మగు కాల మెంత వృథా ఖర్చు చేసితిని! ప్రపంచమున దైవ సృష్టిలో స్వాతంత్ర దేవతలుగ పరిగణింప బడుచుండు పురుషులు దాము తమ స్వేచ్ఛా జీవనమును నిగళ బద్ధముగ నొనర్చుకుంటయే కాక తమ భార్యా పుత్రికల గూడ దాస్య వృత్తిని ప్రబోధించి విద్యా విధానములకే దోసి లొగ్గింప జేయుచుండ, ఇక వారలయందు జాతీయతా బీజములు మొలకలెత్తు టెట్లు? మన కన్న తల్లి మన దేశమాత, మన మాతృభూమి యొక్క స్తనముల పాలం గ్రోలి ఆమె యొసగు సుమధుర, సుశీతల జలముచే, పెంపబడి కర్తవ్య విమూఢులమై, ఆమె పర పదదళిత యగుచుండ గాంచి, స్వేచ్ఛా పరులమై విలాస తరంగములలో మునిగి తేలుచుంటిమే? అయ్యో! తలచుకొన్న కొలది నా గుండె వీరగుచున్నది. రెండక్షరముల తోకగ తగిలించుకొని బిరుదులకై యాశపడియుండు మహనీయులలో నే నొక్కడను గావలసివచ్చెగా! అయ్యో! ఎంత యవివేకినైతి, ఎట్టి దేశద్రోహినైతి. ఇకనైనను నాయీ తుచ్ఛ దేహమును దేశసేవకు, మానవసేవకు అర్పించి, నా జీవితమును సార్థకము జేసికొనెద గాక' అని కృతనిశ్చయుడై అప్పటికి తొమ్మిది గంటల రాత్రియగుటచే అన్నగా రేమందురో అను భయమున కాళ్లు ముందరపడకను బంధించుచుండ ఇంటివైపు మరలెను.

• • •

నాడు అమావాస్య. ఆకసమంతయు కటిక చీకటులచే, కారు మబ్బులచే భయానకమై చూపట్టుచుండెను. మేఘగర్జనముల భయంకరశబ్దములు శ్రీనివాసరావుగా రింటియందుండెడివారల హృదయములు మరింత కలవరపడుచు చుండెను. నేటికి వారము దినముల నుండి శ్రీనివాసరావు గారు ప్రబల బాధచే పీడితులగుచున్నారు. వైద్యశిఖామణులు అనేకులు రోగిని గాంచి నిరాశను వెల్లడి

పరుచుచుండిరి లీలాకమలల హృదయములు మిగుల క్షోభిల్లుచుండెను. పిడుగుల ఫెళఫెళారావములు వారి భయకంపిత హృదయములను మరింత కలవర పరచుచుండెను. రోగి కను నీరసించి, శల్యావశిష్టుడై యుండెను. కమలాబాయి విచారసంతప్త హృదయయై ఆర్తత్రాణ పరాయణుండగు భగవంతుని వేనోళ్ల స్తోత్రము చేయుచు పతి పాదముల చెంత కడు నిశ్చలమానసయై గూర్చుండెను.

అర్ధరాత్రి. జగమంతయు గాఢాంధకార బంధురమై యుండెను. నక్షత్రముల కాంతిగూడ సన్నగిల్లెను. మిణుగురుపుర్వుల స్వల్పకాంతులు తక్క వేరొండు వెలుగు లేదు. ఆకసము మేఘావృతమై, వర్షము వచ్చెడు సూచనలు పొడసూపుచుండెను. ఇట్టి భయంకర సమయమున ఇర్వురు యువకులు ద్విచక్ర శకటముల నధిరోహించి కడువేగముగ బోవుచు ఇట్లు సంభాషింప మొదలిడిరి.

"అయిన, రాధాకాంతా! డాక్టరుగారు యిప్పుడు వత్తురని యనుకొందువా? ఆయన సదయహృదయుడే. మన యజమానుని స్థితి నాలోచించిన బాగుగ గన్పట్టదు, మనలను తండ్రివలె ప్రేమించెడివాడు ఎట్టి వాడైనను మృత్యుముఖమున బడవలసినదే గదా! కానిమ్ము, దైవఘటన యెట్లున్నదో యెరుగ నేరితరము?" ఇట్లు సంభాషించుచు వారు కొంతవడికి డాక్టరుగారి గృహమును సమీపించిరి. డాక్టరుగారు నిద్రించుచుండిరి. వారిని నిద్ర నుండి మేల్కొలిపి సంగతంతయు విన్నవించిరి. డాక్టరు సురేంద్రనాథ్‌గారు కడుదయార్ద్ర హృదయుడగుటం జేసి శ్రమయని యెంచక అట్టి కటికచీకటి రాత్రి సమయమున తగు పరికరముల చేత నిడికొని, బయలుదేరిన కొంతవడికి గృహమును సమీపించెను. డాక్టరెప్పుడు వచ్చునో, ఏమిచెప్పునో అని వీధి యరుగు మీద నిలిచి చూచుచుండిన లీల డాక్టరును గాంచినతోడనే ఒక్క పరువున లోనికిబోయి "అమ్మా! డాక్టరుగారు వచ్చిరే" యనుచు తల్లిం జేరెను.

సురేంద్రనాథ్‌గారు తిన్నగా గదిలోనికిబోయి, రోగి హస్తమును చూచి పరీక్షించి ఒక్క వేడి నిట్టూర్పు విడిచెను. డాక్టరేమి చెప్పునోయని ఆత్రముతో నాతురులైన తల్లికూతులిర్వురకును. డాక్టరు యొక్క నిరాశా సూచక దృష్టులు గాంచినంతనే ఏడ్వాగ లేదు. "దీనావనా! దీనరక్షణ బిరుదాంకా! మా తండ్రిని నా కుంచవా? మా తండ్రిని కాపాడవా?" యంచు లీల బోరున నేడ్వ సాగెను. ఇంతలో 'అమ్మా! లీలా' యని తండ్రి పిల్చుచున్నటులయ్యెను. అంత లీల తండ్రి యొద్దకు జని "ఏమి నాయనా! ఏల పిల్చితిరి?" యని యనుచుండగనే, శ్రీనివాసరావు తన గారాబు కుమార్తెను కౌగిలించి జీర్ణములై యున్న తన చేతులతో అదిమి పట్టుకొని హృదయము మీద నిడికొని, "నా కన్నతల్లీ, నా బంగారుమొలకా నేను మిమ్ముల వీడిపోవుచున్నాను. నాకు పరమేశ్వరుని ఆజ్ఞ యైనది మీరు విచారింపకుడు. మరణము జీవకోటికి సామాన్యమే! నిన్నొక యింటిదానిగ, చేయజాలనైతిని, అదియె మనమున బాధించుచున్నది." అని యేమియో పలుకబోయి కఫము కుతుక కెగదన్నుటచే మాట్లాడజాలక కొంతవడికి "అమ్మా ... నేను ... పోవు ... చున్నాను ... మాతృ...దేశము... మాతృ...భూమిని...మరువ...వలదు...నా జీవితము...వృథాగా...గడిపి...వేసితిని...నీవైనను...భారతాంబ.. ఋణము ... దీర్చి .. యీ దీనుని ... ఆత్మకు ... శాంతి గల్గింపుము...దీనురాలగు...నీ తల్లికి...ధైర్యము...చెప్పు ...నీ తండ్రి...నీకు ఇక...లేడు...శ్రీమన్నారాయణా...మా లీలా...కమలల...నెట్లు...గాచెదవో."

ఇట్లు పలుకుచు ఆ యుదార హృదయుడు విశ్రాంతి దీర్చుకొను వానిభంగి జగద్రంగమును వీడి కన్నులు మూసుకొనెను.

ఇక నేమున్నది? శ్రీనివాసరావు గారి పంచభూతాత్మకమైన శరీరము పంచభూతములలో కలిసిపోయెను. లీలా కమలల హృదయము లెట్లుండునో వ్రాయుటకు కలమాడుట లేదు.

• • •

"లక్ష్మీ! లక్ష్మీ! అబ్బా! మన శ్యామసుందరు డెట్టివాడయ్యెనే! దేశము, దేశసేవ, యిన్నియు వీనియందే ఆవిర్భవించి యున్నవి. ఈ ఖద్దరు గుడ్డలు, యీ రాట్నములు యివన్నియు వీనికొరకే బ్రహ్మ సృష్టించెను గాబోలు! ఇంకను వీడేమో గొప్ప గొప్ప చదువులు చదివి; బిరుదములంది, దొరతనము వారి కృపకు పాత్రుడుగా నొప్పునని యెంతయో మురియుచుంటిని. నా తలపులన్నియు బూడిదగలిసిన పన్నీరాయెనే! తిన్న యింటికి వాసము లెక్కపెట్టినటుల నాకే పంగనామములు పెట్టుచున్నాడు! తండ్రితో సమానుడగు నా యాజ్ఞ లెక్క సేయక నిన్న తాను పాఠశాల బహిష్కరించు టెందులకు? పట్టపరీక్షకు వెళ్ళ

సంసిద్ధుడైయుండి మధ్య కొరవితో తల గోకికొనునట్లు లీకృత్యములేల ? దొర తనము వారెంతయు సమర్థులు. వారేమి చేయదలచినను ఒక్కతృటిలో నొనర్ప గలరు. వారి కోపానలమున కాహుతియగుట కంటే వేరొండులేదు." ఇట్లు ఇంకేమియో పల్కుచు మూర్తీభవించిన క్రోధదేవతవలె ప్రసాదరావు పడక కుర్చీ మీద కూర్చుండి తమ్ముని రాక కెదురు చూచుచుండెను.

శ్యామసుందరుడు లోన నడుగిడుట తోడనే ప్రసాదరావు కనుబొమ్మ లెగ్రవడ "ఎవరు వారు ? ఓహో ! శ్యామసుందరావుగారా ? తీరుబడియైనదా ? దేశ నాయకులు మిమ్ముల విడచిరా ? అసహాయోద్యమాందోళనలో ఎంతమంది మూర్ఖులు పాఠశాలల విడచి, ఉద్యోగముల మాని, కూటికి గుడ్డకు మొఖమువాచి, దేశద్రిమ్మరులై, తిన్నచోట నిలువక నిలచినచోట నిద్రింపక, ఫకీరులవలె తిరుగు చుండుట లేదు ? నీవు కూడ వారిగతినే అనుసరించుచున్నటులు తోచుచున్నది. కానిమ్ము ! నీ ప్రారబ్ధమునకు నే నేమి చేయగలవాడను ? వచ్చియు రానిమాటలతో, తప్పటడుగులతో నున్న నిన్ను తండ్రిగారు తమ మరణ సమయమందు నన్ను జేరంబిలిచి 'నాయనా ! నీకు రెక్కలు వచ్చినవి. నీ తమ్ముడింకను చిరుతప్రాయము వీడలేదు. వానిని నీ చేతులలో వీడిపోవుచున్నాను. నీ తల్లి వాని

బాల్యమందే గతించినదిగదా ? ఇక వాని భారమంతయు నీదే. నీ తమ్ముని నీ వెటులు కాపాడెదవో ?' అని నుడివి యున్నందున నింతగ చెప్పవలసి వచ్చెను." ఇట్లు చెప్పుచు ప్రసాదరావు పడక కుర్చీనుండి లేచి గదిలోకి వెళ్లి ఒక కవరుదెచ్చి తమ్ముని ముందు విసరవైచి, "ఇదిగో నీ పాఠశాలా ప్రధానోధ్యాయులు సాయంకాలముననే దీనిని నా కంపియున్నారు. దీనిం గాంచి నీ యభిప్రాయము నను కరింపు" మని పల్కెను.

ఇంతవరకు మంత్రముగ్ధునివలె, నిలువబడియున్న శ్యామసుందరుడు ఉత్తరము తన కాలివద్ద పడినతోడనే త్రొట్రుపాటొంది భయకంపిత హస్తములతో దాని నెత్తి యీ విధముగా చదివెను.

శ్యామసుందరా !

సైమను కమీషను బహిష్కారణాందోళనలలో పాఠశాల మానిన యువకులు పాఠశాలనుండి వెడల గొట్ట బడుదురను మా శాసనములను నీవు వినియేయున్నాడవు. నీవు పాఠశాల యందు అందర కంటె నెక్కుడుగ వృద్ధిలోనికి రాగలిగిన వాడవనియు వినయ వివేక సౌశీల్యాది సద్గుణములు గల్గిన వాడవనియు ఎంచి యింతకు మున్నెన్నియో మారులు నీవు ఇట్టి పనులు చేసినను ఓపిక వహించితిమి. కాని నేడు జరిగిన విషయమున నీవే గాక, తా చెడ్డకోతి వనమెల్ల చెరచినటులు తోడి సహాధ్యాయుల నందర, ప్రోత్సహించి, వారల గూడ పాఠశాలలు మాన్పించి, యుత్సవములలో పాల్గొని నందున నిన్ను పాఠశాలనుండి వెడల నడపవలసినదిగ, పై అధికారులు ఆజ్ఞాపించుచున్నారు.

ఇట్లు,
ప్రధానోపాధ్యాయుడు.

ఈ యుత్తరము చదివినతోడనే శ్యామసుందరుని మనోవీధిని, విచారానందము లొక్కుతూరి, పరుగిడ మొదలిడెను. నిశ్చేష్టుడై, నోటమాట లేక పదినిమిషముల వరకటులే నిలువబడి యుండెను. 'శ్యామా ! భోజనమునకు లెమ్ము ఇంతకే తడవైనది' యని, పిల్చు లక్ష్మిబాయి కేక కర్ణపుటముల సోకినంతనే దీర్ఘాలోచనాపరుడై యున్న శ్యామసుందరుడు తెల్వొంది 'వదినా! ఇదుగో వచ్చు చుంటి'నని తన గదిలోనికి వెళ్లి యుత్తరీయము తీసి మంచముపై పడవైచి, వంట యింటివైపు మరలెను. లక్ష్మిబాయి వడ్డించి మరది రాకకై నిరీక్షించుచుండెను. శ్యామసుందరుడు పాదప్రక్షాళన మొనర్చుకొని విస్తర ముంగిట భుజింప గూర్చుండెనే కాని, మనస్సు మనస్సులో లేదు. ఎంతయో బాధనందు వానివలె గన్పట్టుచుండెను, సంగతంతయు నెరింగియున్న లక్ష్మిబాయి "శ్యామా, ఏమటు లుంటివి ? సరిగ భోజనమైన చేయలేదే, భుజింపుము. నాయనా మీ యన్నగారి సంగతి నీ వెరింగియున్నదే కదా ! వారి కెంత తోచిన నంతయే కాని వేరొండు గానరు. దైవనిర్దేశ మెటులున్న నటులగు విచారించి మనస్సును బాధింప చేయుట తక్క వేరొండు లేదు" అని పల్కెను.

శ్యామసుందరుడు వేవేగ భుజించి, తల్లివలె ఆదరించి లాలించి ప్రేమించి కన్న కుమారుని భంగి ఆదరించెడి వదినగారితో నైనను మాట్లాడక తిన్నగ గదిలోనికేగి శయ్యపై నొరిగి, రెండు చేతుల తల నదిమిపట్టుకొని 'అహా! సర్వేశ్వరా ! ఎట్టి విషమస్థితికి తెచ్చితివి ? నా మనోదార్ఢ్యము నెరుంగగోరియే నన్నిట్టి యిక్కట్టుల పాల్చేయు చుంటివా ? నే నిప్పుడేమి చేయనగు ? నా కేది కర్తవ్యము ? అంతవాని నింతవానిగ నొనర్చి, విద్యాబుద్ధులు జెప్పించి తన సర్వస్వము నన్నుగ భావించి పెంచుచున్న అన్నగారి యాజ్ఞ యొకవంక ! దీనావస్థయై దిక్కులేక తన పుత్రులేమో తన్నుద్ధరించెదరని నమ్మి యున్న భారతమాత, శివాజీ, రాణాప్రతాప్, తిలక్, గాంధీ ప్రభృతులగన్న మాతృభూమి, సీత, సావిత్రి, దమయంతి, చంద్రమతి మొదలగు సాధ్వీమతల్లుల గాంచిన పవిత్ర జన్మభూమి. దేశసేవకులై పలు బాములపడి అనేక సంవత్సరములు కఠినకారా గారవాస శిక్షకులోనై అవసానసమయమందు గూడ మాతృదేశమో, మాతృదేశమో యని విలపించుచు ప్రాణములర్పించిన చిత్తరంజన్, గోఖలే, నౌరోజి, లజపతిరాయి మొదలయిన వీర శిఖామణుల గన్న భారతరత్న గర్భ, నా జన్మధాత్రి హాహారావములు మరియొక వంక !

"కానిమ్ము, నా హృదయగతమగు కోర్కెయే పుష్పించి ఫలించుగాక! నేడే మాతృ భూరంగమున దుమికి నా సోదరుల సుఖదుఃఖములో పాల్గొని దేశమాతకు సత్పుత్రుడనై మెలగెదగాక ! అపార కృపామయుడగు నప్పర మేశ్వరుడు నా సంకల్పము లీడేర్చ నాకు చేయూత నొసంగి నా జీవితము

ధన్య మొనర్పజేయుగాత !"

ఇట్లు తలపోయుచు శ్యామసుందరుడు హృదయ భారము కొంత తగ్గ కర్తవ్యనిర్దేశ మొనర్చుకొని పొట్టకూటికినై దాస్యవృత్తికి పుణికొల్పు విద్యకు స్వస్తి చెప్ప నిశ్చయించి అన్నగారు దీనికెట్టి శిక్ష నొసంగెదరో యను భయ మంతయు విడనాడి దినమంతయు నలసియుండుటచే నిద్రాదేవియొడిలో శర ణందెను.

* * *

అఘటనా ఘటన సమర్థుండగు భగవంతుని లీలలంగన నేరితరము ? ఒకతరి మానవుల సంతోషాంబుధి నోలలాడింప చేయుచుండును. ఇంకొకతరి విచారసాగరమున ముంచుచుండును. ఇంతవరకు జన్మించినదాది కష్టమన్న నెట్టిదియో యెరుంగక నిరంతర సుఖసాగరమున నోలలాడు లీల కడు యిక్కట్టు లకు లోనయ్యెను. కృష్ణపక్ష చంద్రునివలె ఆమె నానాటికి క్షీణించుచుండెను క్షయ రోగపీడితుని దేహ మట్లాబాలదేహము కృశించుచుండెను మనోవ్యాధికి మందేది యనునట్లు ఆమె రోగము వీరికి వారింప నశక్యమైయుండెను. బాల్య మాదిగ తన్ను పెంచి పెద్దదానినిగ నొనర్చి తన సుఖమునే యభిలషించుచున్న పితృమరణముకై చింత యొకవంక, భర్తృ వియోగానల దందహ్యమానయై సతతము కన్నీరు కాల్వలై కార దుఃఖించుచు, శుష్కించి కడు దుర్బలమై మంచముపట్టి నానాటికి కృశించుచున్న తల్లికై చింత మరియొక వంక. అట్టితరి సామాన్య బాలికలైన, ధైర్యము విడనాడి కిం కర్తవ్యతా విమూఢలై బెగడంది ఉందురు. అట్లుగాక ధీరయగు లీల పొంగి పొంగ పొరలి వచ్చుచున్న దుఃఖము నాపుకొనుచు తానే అధైర్యమందిన తన తల్లి కూడ బెగడంది అసువుల బాయగల దేమో యను భయమున కనువారలకు ధైర్యముతో నున్నట్లే కన్పట్టుచుండెను.

నాడు ఏకాదశి. ప్రాతః కాలకృత్యముల నిర్వర్తించుకొని చేతనొక పళ్ళెమిడి దేవతా పూజార్థమై పూలుగొని తెచ్చుటకు లీల తన చిన్ని పూదోట లోని కేగెను. నాటి యుదయమునుండియు కమలాబాయి స్థితి మారినట్లు కాన్పించు చున్నది. తనతో తానేదో గొణుగుకొనజొచ్చెను. నడుమ నడుమ "లీలా ! లీలా ! నీ ముద్దు ముచ్చటలన్నియు తీరకుండగానే, నీ తండ్రి నిన్ను వీడి పోయిరి. నిన్నొక యింటిదానిగ చేసినచో నాకీ బెంగ యుండకపోవును. పితృ వియోగముచే పరితపించుచున్న నీవు మాతృవియోగముచే ఎంత దిగులందెదవో ! సంపూర్ణ యౌవనవతివై వివాహయోగ్యవై యున్నతరి భగవంతు డెట్టి యాపదల పాల్చేసెనే ! నీ తల్లి యింక జీవింపజాలదు. మాతాపితృవిహీనవగు నీ కిక దిక్కె వ్వరు ? ఎట్టి యాపదల పాలం దవలయునో! ఎందరి యపహాస్యములకు గురి కావ లసి వచ్చునో ! ఎందరు క్రూరుల క్రౌర్యముల బారి పడకుండ కాపాడుకొన వల యునో ! ఆహా ! దయామయా ! నా చిన్నారి లీల నేమి చేయనెంచితివి ? నామె కేది దిక్కు ? లీలకు ధైర్యమొసంగుము. ఆపదల నుండి యుద్ధరింపుము. సద్బుద్ధి నొసంగి, పుట్టినింటికి, మెట్టినింటికి సత్కీర్తి చేకూర్చునటులనుగ్రహింపుము. నేను పోవుచున్నాను. లీలను నీ చేతినిడి పోవుచున్నాను. కాపాడుము" అని పలవించుచుండెను. లీల పూలను గొనితెచ్చి తల్లి మంచము వద్దకు వచ్చి చూచు నరికి కమలాబాయి స్మృతితప్పియుండెను. తల్లి స్థితి గాంచినతోడనే లీలకు ధైర్యము సన్నగిల్లెను. కన్నుల నుండి కారు బాష్పముల నొత్తుకొనుచు, "అమ్మా ! ఏమియో బాధగా నున్నటులు గాన్పించుచున్నది" యని లీల తల్లిని పలుకరించెను. అంత కమలాబాయి "అమ్మా ? నీ తల్లికి అవసానము సమీపించు చున్నది. ఇక నేబోవుచున్నాను. నీ తండ్రిగారు తమ మరణ సమయమందు నీ కాదేశించిన మాట మరువ వద్దు. నా కోరిక కూడ నదియే. సత్పాత్రివై నీ దేహమును మానవసేవకునై వినియోగించి సచ్చరిత్రవై తోడి స్త్రీ లోకమున కాదర్శప్రాయవై, పడవుల సరస్వతివై, విద్యలేక దేశమన్న నెట్టిదియో యెరుం గక దేశస్థితి యన్న నెట్టిదియో యెరుంగక భర్త యున్నతాశయముల కెంతయు ఆటంకమును గలిగించు వ్యర్థప్రలాపముల యందే కాలమంతయు గడిపి అవిద్యాంధకారమందు మునిగి తేలుచున్న స్త్రీల నుద్ధరింపుము. అహం కారమును త్యజించి కొద్ది గొప్పల దరికి జేరనీయక నీ కాలమును గడుపుకొను చుండుము. ఇంక మాట్లాడజాలకున్నాను, ఆయాస మధికమగుచున్నది. కొంచెము...మంచినీరు..." ఇట్లు చెప్పుచు మనస్సంతయు భగవదాధీనము గావించి మాయా ప్రపంచక రంగము నుండి ఆత్మ పాత్రాభినయము సమాప్తి గావించుకొనెను.

గాలికి, దుమ్ము రేగినట్లే వార్త క్షణములో గ్రామ మంతయు వ్యాపించెను. విన్న వారందరు "అయ్యో ! సుగుణమణి యగు లీలకెట్టి కష్టము సంభవించె ! కరుణామయుడగు భగవాను డామెయెడ కడు నిర్దయుడాయెనే ? ఇక ఆ బాలకేది గతి" యని వగవజొచ్చిరి. మెల్లగ నీ వార్త పాఠశాలా ప్రధానో పాధ్యాయినియు, దయావతియు నగు, శారదాబాయిగారి కర్ణగోచరంబాయెను. వెంటనే ఆమె లీల గృహమునకుం జని తల్లి మంచము వద్దనే కొయ్యవారి పడి యున్న లీలంగాంచి తన వద్దనున్న ధనముతో శవమునకు దహనసంస్కారాదుల ముగింపజేసి లీలను తనతో గూడ నింటికి తీసుకొని వెళ్ళి ఆదరించి ఆమెకు తల్లి లేని లోటు దీర్ప ప్రయత్నించుచుండెను. లీలయు ఆమె మధురసంభాషణలచే ఆదరసత్కారములచే, కొంత దుఃఖముపశమిల్ల తల్లిదండ్రుల అంత్య వాక్కుల స్మరించుకొనుచు వారి కర్తవ్య మీడేర్ప ప్రయత్నించుచుండెను.

* * *

ఆ గ్రామమున శారదాబాయి గారి నెఱుగని వారెవ్వరునులేరు. ఆమె బాలికల యందు చూపెడి యనురాగము, విద్య బోధించుట యందు గల నేర్పు, కార్యదీక్ష, ఔదార్యము, సహనశీలత, సర్వసమత్వము గాంచిన ప్రతి వ్యక్తియును ఆశ్చర్యము నొందక మానదు.

శారదాబాయికి పాపము, బాల్యమునందే వైధవ్య దుఃఖము ప్రాప్తించెను. వివాహసమయమందు తక్క భర్తృముఖ మెన్నడు వీక్షింపని యామెను అనేకులు మూలబడవైచి వంటపొయ్యి వద్దనే కుక్కి ఆమె యున్న తాశయముల మంటగలుప యత్నించిరి. కాని యోచనా పరురాలగు యా యువ పవిత్రమానసమే యామె సచ్చరిత్రమునకు మూలకారణమనియు, మనో నైర్మల్యము లేక, ఇరుగు పొరుగు అమ్మల అధిక్షేపములకు లోనై లేని పోని యసంబద్ధ ప్రలాపముల తమ విలువగల కాలము వృధ పుచ్చుచు అనేకులగు క్రూరుల మోహదృష్టులకు గురియై తమ పవిత్ర జీవితము మరింత అపవిత్రముగ నొనర్చుకుంటయో, కాక కుల కళంకములై, పుట్టినింటిని, మెట్టినింటిని అపకీర్తి పాలుచేసి దేశమాతకు, దుష్ప్రవర్తనలచే మరింత భారమును గల్గించుచున్న పెక్కురు స్త్రీల సంగతి విచారించి, వగచి, యట్టి అభ్యంతరముల సంభవించినను లెక్కింపక నా యీ తుచ్ఛదేహమును స్త్రీ విద్యకునై బలియొసంగి అవిశ్వాసలై మూఢలై, అవిద్యాంధ కారమునబడి తట్టుమిట్టాడుచున్న నా సోదరీమణుల నుద్ధరించి నా జీవితమును సార్థకము చేసికొనియెదగాక యని దృఢనిశ్చయయై స్త్రీ విద్యలో ఉన్నతి జెందుచు వచ్చుచున్న పూనానగరమును గూర్చి తానది వరకు వినుచున్నది యగుటం జేసి ఒరులకు వార్త తెలియజేయకుండ, ఒరుల సహాయ ముపేక్షింపకుండ తాను అబలనను సంగతియే మరచి ఆవేశమాత్ర సహాయయై ప్రోత్సహించుచుండ, చిన్నగ పూనా చేరెను. నాలుగు సంవత్సరము లక్కడ నుండి, ఉన్నత విద్య నంది ఆంగ్లవిద్య నభ్యసించి బిరుదములంది తామే అపర సరస్వతులని యెంచుచు, విర్రవీగి, కన్ను మిన్ను గానక, పరులతో భాషించినయెడ తమ విద్య కెక్కడ లోపము వచ్చునో యను భయముచే మూర్తీభవించిన గర్వ రాసులోయన దిరుగుచుండు మన యీ నాటి కొందఱు సోదరీమణులవలె గాక శారదాబాయి యున్నత విద్యతో పాటు వినయ, వివేక, సత్ప్రవర్తనాదుల యందు కూడ తన యంతయామె లేదని పలువురచే గణింపబడి పూనా కళాశాల యందు వన్నెకెక్కి, జన్మభూమి కేతెంచి తన స్వంతధనముతో పాఠశాలాభవనము నొకదాని గొని దానికి శారదాభవనమని పేరిడి, పెక్కురు బాలికలనందు జేర్చి తన ఆశయ మీడేర్చుకొనుచుండెను.

శారదాబాయి యొక్క సాంగత్యలాభము వలన లీల గృహకృత్యముల యందేమి అధ్యాపకత్వము నందు గల నేర్పునందేమి మిక్కిలి నేర్పుగణించి, ఆమెకు తలలోని నాల్కవలె ప్రవర్తించుచు ఆమె కనుసన్నలమెలగుచు తత్ప్రేమ భాజనమై మెలంగుచుండెను. ఒక నిమిషము లీల లేకున్న శారదాబాయికి ఈ జగమంతయు నంధకారమయముగ తోచుచుండును. అప్పుడప్పు డామె తన స్థానమున లీలను ఉపాధ్యాయిగ నొనర్చి బాలికలకు పాఠముల చెప్పించుచు తాను చూచి ఆనందించుచుండును. బాలికలుగూడ లీలను తమ సోదరిగ భావించి, పాలు నీరు భంగి ఒక్కటై మెలగుచుండిరి. సాంగత్య లాభము వలననే కదా గులాబి చెట్టు క్రిందనున్న మన్ను గూడ పరిమళించుట. అటులే శారదా సాంగత్యము వలన సహజ సద్గుణవతియగు లీల సుగుణశీలయై అన్నిట నామెకు తోడు నీడయై తల్లి దండ్రుల కీర్తి మరింత వృద్ధి పరచుచు, ఆ గ్రామ మందు సర్వజన ప్రేమైక వర్తినియై యొప్పుచుండెను.

ప్రాతఃకాలము ఏడు గంటలై యుండవచ్చును. ప్రాతఃకృత్యము లీడేర్చుకొని శుచియై శారదాబాయి లీలను ముందిడుకొని నిత్యమును వలె తులసీ దాస కృతమగు హిందీ రామాయణమును చదువుచుండెను. లీలగూడ ఆమె చదువు పద్యముల నర్థము చేసుకొనుచు నత్యంత కుతూహలితమానసయై వినుచుండెను. కొంత తడవునకు రామాయణ పఠనము ముగించి, శారదాబాయి లీలతో సంభాషించు చుండెను. ఇట్టితరి పాఠశాల పరిచారిక యొకర్తు చేతనొక యుత్తరము నిడి "అమ్మా! తపాల వాడిప్పుడే దీని నా కొసంగె"నని, చెప్పుచు ఆమెచేతి కందిచ్చెను. ఇట్టి సమయమందు ఉత్తర మెవ్వరి వద్దనుండియో యని యోజించుచు కవరు చింపి లోని కాగితముతీసి యిట్లు చదువదొడగెను.

"ప్రియ సోదరీ, నమస్కారములు,

ఈ మధ్య వచ్చిన సైమన్ కమీషను బహిష్కారణావసరమున నేను పాఠశాలను బహిష్కరించితిని. దాని ఫలితముగా పాఠశాల నుండి వెడలగొట్ట బడితిని. నాడు మొదలు మా అన్నచే పలుబాములకు లోనై వారి కోపానలమున కాహుతి యగుచుంటిని. చదువుమాని, యింటియందు చేతకాని పిరికిపందవలె గూర్చుండినయెడ, తిండి పెట్టుట తనకు గూడ దుర్భరమగుననియు, యింకను ఏవేవో దుర్భాషలాడి నన్ను కంటకముగ జూచుచుండెను. ఇట్లుండ, మొన్న ఆ గ్రామములో జరిగిన విద్యార్థి స్వచ్ఛంద సేవాదళమునకు నన్ను నాయకునిగ నొనర్చి యుండుటచే నేను అన్నగారి అభిప్రాయములకు వ్యతిరేకముగ, ప్రచారము చేయవలసి వచ్చెను, అన్నగా రది విని, ఆగ్రహపరవశులై నా మూలమున తమ యుద్యోగమునకు గూడ భంగము కలుగుననియు, నేను యిల్లు వీడిపోయిన తాను సుఖముగ దినములు గడుపుకొందుననియు చెప్పెను. కాని ఆయన యేమన్నను మౌనవ్రతము దాల్చి యూరకుంటిని. ఇంతలో వదినెగారు వచ్చి నన్ను గాంచి, నాపై జాలినొంది, కఠినోక్తులచే నా మనస్సు నొప్పింప వలదనియు, మిమ్మే దైవముగ భావించి పూజించుచు, పితృసమానులుగ నెంచి, గౌరవించుచున్న అతని హేయదృష్టిని జూడవలదనియు, మా అన్నగారిని ప్రార్థించెను. అట్టితరి ఆయన ఆమె నావలకు ద్రోసివైచి "నీవా నాకు నీతులు గరపుదానవు? ఆ చెనటి నిన్ను కూడ చెరచుచున్నాడే! మీరే దేశభక్తులు, దేశమునుద్ధరింప అవతరించినారు. కాన, యిద్దరు గూడ నొక్కచోటికిపోయి హాయిగ జీవింపుడని" పలువిధముల నిందించెను. పతివ్రతా శిరోమణియగు యాయమ మిగుల వగచి 'భర్తృసందేహము నకు గురినైతినే' యని మిగుల దుఃఖించెను. ఈ సంగతి వినినంతనే నా హృదయ మున మిన్ను విరిగి మీద పడినట్లాయెను. 'అయ్యో! నా మేలు నభిలషించుచు నా మూలమున, ఒక పతివ్రతయగు నబల భర్తృసుఖమునకు, దూరము గావలసి వచ్చెనా! తిండిలేకపోయినను, గుడులేక పోయినను, ఆయన సుఖముకొరకైనను నేనిల్లు వీడిపోవుట నాకర్తవ్య' మని భావించితిని. అన్నగారి సందేహమునకు గురియై వారికంటికి శూలమువలె మెలగుచుండుట హేయమని యెంచితిని. నా సంగతి నీకు తెలియబరచుట నాకర్తవ్యమని ఎంచి నీ కీ యుత్తరము వ్రాయ సమకట్టితిని.

ఇట్లు నీ ప్రియసోదరుడు,

—— శ్యామసుందరుడు."

ఈ లేఖ గాంచినతోడనే, శారదాబాయి నిశ్చేష్టయై, కొంతవడికి అన్నగారి దౌర్జన్యము, వారి క్రౌర్యము తనకు తమ్ముని యందుగల అనురాగము గాంచి, యిట్టితరి అన్నగారి దృష్టికి దూరముగనుండుటయే శ్రేష్ఠమనియు, తాను జీవించియున్న పర్యంతము అతని కెట్టి కష్టము కలుగజాలదనియు, ఉత్తరము గాంచిన తోడనే తనవద్దకు రావలసినదనియు, తమ్మునికి కొక లేఖ వ్రాసెను. లీల గూడ ఉత్తరము సంగతులను శారదాబాయి నోటినుండి విని తానుగూడ శ్యామసుందరుని కొరకై జాలినొంది అతని యున్నతాశయములకు, ఉదార స్వభావమునకు మనమున మిగుల సంతసించి అట్టి సుగుణముల ప్రోవయగు తమ్ముని గలిగియున్న శారదాబాయి యొక్క అదృష్టమును, మిక్కిలి కొనియాడి అతడు వచ్చిన తోడనే తాను అతని యొద్ద శుశ్రూషచేయుచు దేశచరిత్ర, దేశము లోని యిప్పటి పరిస్థితులు. నేర్చుకొనుటకు కృతనిశ్చయయై అతని రాక కెదురు చూచుచుండెను.

* * *

నాటి ఉదయము నుండియు లీలా శారదలు శ్యామసుందరుని రాకకై నిరీక్షించుచుండిరి. నిమిషమొక యుగమువలె వారికి తోచుచుండెను. ఎన్నివారులు గడియారము వంక చూచినను ధూమశకటము వచ్చు సమయమగుట లేదు. ఆతురులై యున్న సమయమందు అన్నిటను విలంబమే కాన్పించును. అట్టితరి ఎప్పుడు శ్యామసుందరుని గాంతుమా! ఎన్నడు వానితో సంభాషింతుమా యని యున్న మన లీలాశారదల మనము లెంత వేగిరపడుచున్నవో వారి ఆతురత సూచించు మొగములే చెప్పుచున్నవి.

గడియారము టిక్కు టిక్కుమని పన్నెండు గంటలు కొట్టెను. గణ గణమను శబ్దముతో నొక జట్కా బండి శారదాభవనము ముందు ఆగెను. శ్యామసుందరుడు లోననుండి దిగి ప్రేమ దృష్టులతో తన్ను గాంచుచు, తన కెదురుగ వచ్చుచున్న అక్కగారికి ప్రణమిల్లి వసారాలో నుండు సోఫాపై కూర్చుండెను. చేత మంచినీరు చెంబు నిడికొని లీల లజ్జాభయము లొక్కమారు, పెనగొన తొట్రుపాటొందు అడుగులతో మెల్లగా తలుపుచాటున నుండి శారదాబాయికి ఆ చెంబు నందిచ్చెను. "లీలా! రమ్మిటు, రమ్మ సిగ్గేలనమ్మా," యని లీలను పిలిచెను. అపరిచిత నామము వినుటతోడనే శ్యామసుందరుడు గుమ్మము దిక్కు మొగమై, "అక్కా 'లీలా!' యని యిప్పుడెవరి నామము పేర్కొంటివే? ఆమె ఎవరు? మీ పాఠశాలా విద్యార్థినియా?" అని యడిగెను. అంత శారదాబాయి "నాయనా! లీల మాతాపితృ విహీనయగు నొకబాలిక. కేవలము పరమాత్ముని సహాయము తక్క వేరొండు సహాయ మామెకు లేదు. చూడు! బేలతనము సూచించు ఆమె సుకుమార ముఖము గాంచిన ఆమె సద్గుణము లన్నియు కన్నుల కట్టినట్లుండును. నిరాశచే, శుష్కించి, వాడిపోయిన నా ఆనందమునకు దోహదము గాంచిన దీ బాలామణియే" యని పలికెను. అక్కగారు చెప్పిన మాటలన్నియు వినుచున్న శ్యామసుందరుడు లీలవైపొక్కమారు చూచెను. అంత వరకు శ్యామసుందరుని ముఖ సౌందర్యము గ్రోలుచు, పిపాసాయుతములైన లీలా దృష్టులు శ్యామసుందరుని దృష్టులలో లీనమైపోయెను. ఆ చూపులలో నేమి మాయాజాలమున్నదో కాని కొంతవరకు వారు ఈ బాహ్య ప్రపంచమును మరచి తమ జీవితమును ఒకరి కొకరు ధారపోసి నటులు తెల్పుచున్నవో యను దృక్కులతో అట్లే నిలిచిరి. శారదాబాయి ముసి ముసి నవ్వులతో 'ప్రణయాంకము' ప్రారంభమయ్యె గదాయని లోన తలపోయం దొడంగెను.

శ్యామసుందరుడు ఆ గ్రామమున అడుగిడినదాదిగ జాతీయ సంస్థల నిర్మించి అందు రాట్నములను, మగ్గములను పెట్టించి అనేకులు బీదవారల కుపాధి కల్పింప మొదలిడెను. ఇంతియ కాక పల్లెటూరు గ్రామముల కేగి దేశ పరిస్థితులు, దేశము, దేశ దారిద్ర్యమన్న నెట్టిదియో యెరుంగక తమలోతాము తగవులాడు కొనుచు, అన్యోన్యము ఐకమత్యమును వీడి మతకలహములచే తమ్ముతామే నిర్భాగ్యులుగ జేసికొనుచున్న పల్లెలవారిని విద్యావంతులనుగ జేసి, వారలలో ఐకమత్యము గలిగించి రాట్నముల యందు, మగ్గముల యందు వారి కుత్సాహము జనింపజేసి వారి గౌరవమునకు పాత్రుడై, ఒక నిముసమైనను వృథపుచ్చక ఒరుల హితముకొరకై పాటుపడ జొచ్చెను

శ్యామసుందరుని వయస్సుతోపాటతని బుద్ధి వికాసము, కీర్తి ప్రతిష్ఠలు కూడా వృద్ధినంద జొచ్చెను, స్వార్థరహితమగు సేవ, ఫలాపేక్ష లేని దేశభక్తి, మనోవాక్కాయ కర్మముల నాతడు చేయుచున్న మానవసేవ యెరి హృదయముల నాకర్షింప కుండును? అతని మాటయన్న ఎల్లరును ప్రాణముల నిచ్చుటకైనను సంసిద్ధులగుదురు. అతని సత్ప్రవర్తనయే అతనికి తోడై దారి చూప శ్యామసుందరుడు నానాట వృద్ధికి రాదొడగెను. దేశసేవా పరుడు, స్వార్థత్యాగి, కీర్తి కాముడు అగు తమ్మునిగాంచి శారదాబాయి పొందు ఆనందము నకు మేరయేలేదు. లీలకన్ననో దివారాత్రము లాతని స్మరణయే! అతని నామ ముచ్చరింపని గడియ యొక్కటైనను గానరాదు. శ్యామసుందరుడు దినమంతయు పని చేసి యింటికి వచ్చిన తోడనే లీలకు నైతిక రాజకీయ ఆర్థిక విషయములను నేర్పుచుండును. వారు ప్రతిదినమును దినమంతయు, తామొనర్చిన సేవను, దాని లాభమును ఒకరి కొకరు చెప్పుకొనుచుందురు. ఈ విధముగ దినముల నతి సుఖప్రదముగ వారు గడుప జొచ్చిరి. లీలా శ్యామసుందరుల హృదయములు కూడ, నానాటికి ప్రేమపాశములచే గట్టిగ గట్టుపడుచుండెను.

* * *

శారదాభవనము నిజముగ శారదాభవనమే. బాలికలతో నిండి యున్నప్పుడది యెంతయో సుందరముగ చూపట్టుచుండును. బాలికలు చదువు కొనుటకు విశాలములగు గదులు, రాట్నములు వడుకుటకు, మగ్గములపై నేత నేయుటకు తగు పెద్ద వసారాలు, బాలికలు స్వేచ్ఛగ ఆడుకొనుటకు తగిన ఖాళీ స్థలమును, వివిధములగు పూల మొక్కలతో నిండి బాలికల సేవచే పెరిగి వృద్ధినందుచు బాలికల విద్యాబుద్ధులవలెనే వృద్ధిని సూచించుచున్నట్లుండు నొక యారామము నందు గలవు. ఈ గృహమందే శారదాబాయిగారి నివాసము.

వెన్నెల పిండియారబోసి నట్లుంటును. మలయ మారుతము కలువల రేనికి తోడై దినమంతయు నలసి, విసికి, వేసటనంది యున్న ప్రాణికోటి కాహ్లాదకరమై యొప్పుచుండెను. పక్షిగణములు తమ తమ కులాయముల వీడి జాతి భేదముల విసర్జించి, అన్యోన్యమైత్రి సూచించుచున్నవో యన్నటులు వింత వింత ధ్వనులతో కూయుచుండెను

ఇట్టి సమయమున సుమారు పదునాలు సంవత్సరముల ప్రాయము గల యొక కన్నియ ఆ తోటలో నొక చలువరాతి తిన్నెపై మూర్తీభవించిన సౌందర్య దేవతవలె కూర్చుండి యేమియో యాలోచించుచుండెను. స్వర్గం నుండి విహారార్థమై బయలు వెడలి, ఆ యారామ సౌందర్యమునకు మెచ్చి కొంతసేపు శ్రమ బాపుకొన నెంచి వచ్చి కూర్చుండిన దేవకన్యవలె నామె కన్పట్టుచుండెను. ఆమె సౌందర్యమును గాంచి, సిగ్గంది, మోము వాంచి నటు పద్మినీకాంతుడు మరగుపడజొచ్చెను.

యోచనాసాగరములో లీనమై యున్న యా సౌందర్య రాశి కన్నుల నెవ్వరో వెనుక నుండి గట్టిగ మూసిరి. లజ్జాభయము లొక్కసారి చుట్టుముట్ట, "అబ్బా ! శ్యామసుందరా, పట్టు విడువుము. నీ కెప్పుడును హాస్యమే" యనుచు లీల ప్రణయకోప మభినయించుదాని పగిది చూపట్టుచు పట్టు విడిపించుకొన జూచెను. శ్యామసుందరుడు పట్టు విడిచి "యేమి నా లీలా రాణీ ! ఏలయిట్లు ఏకాగ్రచిత్తవై, అన్యమనస్కవై కూర్చుంటివి ? నీ ఆలోచనలో నాకు కొంత పాలియ్యవా ? నా ప్రేమైక రాశి, నా హృదయ పీఠాధి దేవత, నా వలపుల రాణి, నా లీలాదేవి మనోగతాభిప్రాయము నెరుగ దగ్గవాడను గానా ! నా వాక్కు లాలించి కరుణించి నా హృదయాందోళనము కొంత తగ్గింపవా ?" అని ఆమె చెక్కిలినొక్కి బ్రతిమాల దొడగెను.

"ప్రాణేశ్వరా ! లీల నీ పదదాసి. ఏ దినమున నీ సుగుణములు విను భాగ్యము నాకు తటస్థించినదో, ఎన్నడు నీ సుందరాకారమును నేను కన్నుల గాంచితినో, మనోవాక్కాయ కర్మముల దేశసేవా తత్పరుడవై మానవకోటికి నీ వొనరించెడి సేవను ప్రతికా ముఖమున విని, యానందించితినో నాడే నన్ను నీ కిచ్చుకొంటిని. నీ వంటి పూజ్యుడగు భర్తను చెట్టబట్టి సుఖించు టెన్నడో యని భావించితి. ఇంతవరకు నీ మనోగతాభిప్రాయము తెలియక దిగులందితి. నన్ను నీవు కోరకయున్నను నీ వంటి దేశభక్తున కర్ధాంగియగు భాగ్యము లేకున్నను, నీ పదదాసినై నీ పదసేవ లభింపజేయుమని భగవంతుని పెక్కు విధముల స్తోత్రము చేసితి. తల్లి దండ్రులు లేనిలోటు దీర్చి నా కన్ని విధముల తోడు నీడ అయి నన్ను లాలించి పాలించుచున్న శారదాదేవిగారికి నా హృదయాభిలాష యెఱింగింప దలచుకొంటి. జీవితేశ్వరా! యీ లీలకోర్కె నేమి సేయ సమకట్టితివి, నన్ను కరుణించి నా కోర్కె లీడేర్పవా ?" యనుచు లీల శ్యామసుందరుని వక్షస్థలమున తన వక్షస్థలము నుంచి, అతని కంఠము కౌగిలించుకొనెను. "నా ప్రేమైక రాశీ, త్రికరణశుద్ధిగ నీవే నా యర్ధాంగివి. నిన్ను తక్క నే నన్యులను కోరను. సుగుణ మణివగు నీ సద్భావములు, నీ దేశభక్తి, నీ కార్యదీక్ష, ఎన్నడు నా సోదరీ ముఖమున విని కన్నులార గాంచి, యెన్నడు అపరిమితానందము నొందితినో, నాడే నా హృదయమునకు నీవు రాణివైతివి. సద్గుణముల కాదర్శ ప్రాయవగు నీ పొందుగోరి నీతో సుఖించు భాగ్య మెవ్వనికి గల్గును ! నీ వంటి అర్ధాంగి లభించిన నా అదృష్టమేమని కొనియాడుదును. భార్యాభర్తల అభిప్రాయములు ఏకమై వారలతి సుఖప్రదముగ నుండిననేకదా వారియిల్లు సంతతలక్ష్మీనివాసమై యొప్పుచు, భూలోక స్వర్గమువలె బొడగట్టుచుండును. ఇంతయేల ? లీలా దృఢ పాశములచే కట్టువడి శుక్లపక్ష చంద్రునివలె నానాట వృద్ధి గాంచుచున్న మన పవిత్ర ప్రేమకు, ఈ నిశా కాంతతో గూడిన శశాంకుడే సాక్షియై యుండుగాక !"

ఇట్లు చెప్పుచు శ్యామసుందరుడు లీల మొగము నెత్తి చెక్కిలి ముద్దాడెను. ప్రేమ మయులగు నా కాముకీ కాముకుల యానందమునకు స్వాగత మిచ్చుచున్న నటులు పూలమొక్కల నుండి పూవులు జల జల వారి శిరముల మీద రాలెను.

ఇంతవరకు మరుగున నుండి ఆ భావిదంపతుల అన్యోన్యానురాగ సంభాషణము నాలించి శారదాబాయి ఆనందపరవశమై పోయెను. ఆనంద బాష్పము లామె కన్నుల నుండి ప్రవహించెను.

* * *

నాల్గు దినముల నుండి, శారదాబాయి అస్వస్థయై మంచము పట్టియుండెను. బాలికలకు పాఠములు చెప్పుటలేదు. లీలయే ఆమె స్థానమున బాలికలకందరకు పాఠములు చెప్పుచు శారదాబాయి లేని లోటుతీర్ప బ్రయత్నించుచుండెను. బాలికలు ఆమె నొకక్షణమైనను, వీడక తల్లి వెంట పిల్లలభంగి సంతతమామె యొద్దనే యుండుచు, ఆమె కన్ని విధముల తోడ్పడుచుండిరి. శారదాబాయి శయ్యపై నుండియే లీల బాలికల యందు చూపెడి యనురాగమును, వారల అన్యోన్యమైత్రిని గాంచి మనమున సంతసించు చుండెడిది,

శ్రీమాస్తి

కన్నడ మూలం: శ్రీ నిసార్ అహమద్

స్వేచ్ఛానువాదం: జొనమద్ది హనుమచ్ఛాస్త్రి

వారెల్లపుడూ ఇలాగే
ఇక్కడే గాంధి బజార్ పెద్ద చౌరస్తా ఎదుటే
సిగరెట్ పీలుస్తూనో, పత్రిక చూస్తూనో
కబుర్లాడుతూనో వున్నప్పుడు ప్రత్యక్షమౌతారు
ఉన్నపళంగా నిర్దిష్ట సమయంలో
అనుభవం పండిన
వయసు సుఖదుఃఖాలతో
ఎదిగిన వదనం
పూర్వం వెలసిన వెలుగు
కనిపించే మందనయనం
సాంత్వనం పలికే పాత నమూనా
సులోచనం
వీధి కుక్కలనూ పోట్లగిత్తలనూ
భిక్షుక బాలురనూ బెదిరించాలన్నా
ఎత్తైన చెట్లనుండి రాలే పిట్టల రెట్టలను
ఎండవానల ధాటిని ఎదిరించాలన్నా
అదే గొడుగు గద
వీధుల్లోవారు నా ఎదుట వెళ్ళినప్పుడెల్లా
పల్లె సీమల పరమానందం పట్టణానికి పాకినట్లు
వేకువ చలికి వేడినీట జలకమాడినట్లు
హృదయం నిర్మల మౌతుంది తేలిక పడుతుంది
గవిపురం నుండి గాంధీ బజార్ కొసకు
ప్రకృతి పిలుపులా ఆకర్షిస్తుంది క్లబ్
అక్కడనే కాచి వుంటారు కిట్టు, గుండూ, సుబ్బు
నవయవ్వనాల పచ్చని రంగుల్లో పొంగుల్లో
ఫ్యాషన్‌ల పహరాలు పండు మగ్గిన చూపుల్లో
వర్తమానం కేంద్ర బిందువులా
పత్రి మొత్రి వేషాల తాకళ్ళలో
అచ్చు కట్టినట్లు
40 నాటి బెంగళూరులా
కాలం కుడిపిన కాయం కాళ్ళీడుస్తూ వచ్చే
ఈ వృద్ధుణ్ణి చూసి 'అయ్యో' అన్నాను.
ఎన్నదగిన వాడంటూ కేలు మోడ్చాను
రహదారి విస్తరించి ఫుట్‌పాత్ సంకోచించి
పరుగు పందెం హెచ్చి నెమ్మది తరగి
లోకం కంప్యూటర్ స్విచ్ తీగల్లా
సంధిగ్ధమై
పడిపోయిన విలువలు చెల్లా చెదరై
ప్రతి క్షణం విసిరేస్తున్నాయి
సరళ వృద్ధాప్యానికో పెద్ద సవాల్.

శారదాబాయి జబ్బునిమ్మళించుట లేదు. నానాటికి జ్వరమెక్కువగుచునే యున్నది. బాలికలు ఇండ్లకు పోవుటయే లేదు. ఆమె మంచమువద్దనే కూర్చుండి ఆమెకు సేవా శుశ్రూషలు చేయమొదలిడిరి. లక్ష్మీ ప్రసాదరావులు గూడ ఆమెకు జబ్బు అను వార్త తెలియుట తోడనే ఆమెను చూడవచ్చిరి. ప్రసాదరావు ఇంతకు ముందే తమ్ముని సుగుణములు, ఆతని కీర్తి ప్రతిష్టలు పలువురచే విని, "అయ్యో నేను ఎంత కఠినాత్ముడను ? నిష్కారణముగ ననరాని మాటలచే తమ్ముని మనసు నొప్పించి యింటినుండి తరిమి వేసితినే ? అట్టి తమ్ముని నే నింకొకని జూడజాల. నాయందెంత భక్తి, ప్రేమ, వినయము ! లక్ష్మి చెప్పెడి మాటలనైన వినక పోయితిని. కోపముచే మండిపడు చున్నప్పుడు యుక్తాయుక్త విచక్షణ తోచదు. ఇకనైన నా తమ్ముని నా తప్పులు సైరింపుమని వేడుకొనియెద' నని తలపోయు చుండెను. లక్ష్మియన్ననో లీలా శ్యామసుందరుల యనురాగమును వారల ఆదర సత్కారములను వారు మనఃపూర్తిగ చేయుచున్న దేశసేవను విని అధికానందము బొందుచుండెడిది. లీల వంటి పత్ని లభించిన శ్యామసుందరుని సౌభాగ్యమునకు మురియుచుండెడిది. శ్యామసుందరుడు అన్నగారు తన యందు చూపెడి అనురాగమునకు రెట్టించిన ప్రియముతో ఆతనిని గౌరవించుచుండెను. లక్ష్మి సరస్వతులవలె యింట తిరుగాడుచు అత్యంత ప్రీతితో మెలగుచున్న మరదంద్ర నిర్వుర చూచుచున్న శారదాబాయి ఆనందమునకు మేర లేకుండెను.

ఇట్టి యానందము నామె యెన్నియో రోజులు అనుభవింప భగవంతు డనుగ్రహింపలేదు. శారదాబాయి వచ్చిన పని యీ ప్రపంచమున సమాప్తియైనదని కాబోలామె తన పాత్ర నీ మాయా ప్రపంచ నాటకరంగము నుండి తొలగింపదలచెను.

నాడు శారదాబాయికి జబ్బెక్కువాయెను. శ్యామసుందరుడు ప్రక్కలో కూర్చుండెను లీల పాదములొత్తుచుండెను. శారదాబాయి కన్నుల తెరచి వారిని దగ్గర దగ్గరకు బిల్చి "అమ్మా ! లీలా ! అబ్బాయీ, శ్యామసుందరా ! నా కర్తవ్యము పూర్తియైనది. నేను పరంధాముని జేరబోవుచున్నాను. నేటికి నా కన్నులు చల్లనైనవి. యేవీ మీ చేతులిటు తెండు. మిమ్ము నేకముచేసి చూచి ఆనందించెదను. ఈ పాఠశాలను మీ పేద నిడి పోవుచున్నాను మీ బాలికలవలె, భావించి వీరిని వృద్ధిచేయుడు. బాలికలను సౌశీల్యాది సద్గుణ సంపత్తిచే అఖిల దేశముల కాదర్శ ప్రాయులునుగ నొనర్చి మీ జీవితమును సార్థకము చేసికొండు. నా యీ ధనమును పాఠశాలకై వినియోగింపుడు. నే కోరున దదియే. దయామయుడగు భగవానుడు, మీకు ఆయురారోగ్యైశ్వర్యాదుల నిడి ఆదర్శ దంపతులుగ నొనర్చి రక్షించుగాత !' ఇట్లు చెప్పుచు శ్యామసుందరుని హస్తమున లీల చేయినిడి "అబ్బాయీ, శ్యామసుందరా, లీల వట్టి బేల; తల్లి దండ్రులు లేని లోటు లేకుండ నామెను కాపాడి ప్రేమింపుము. సీతా రాములవలె, అన్యోన్య మైత్రితో మెలంగుడు," అని పల్కుచు, "నేటికి నే ధన్యనైతిని. నా జీవితము సార్థకమయ్యె" ననుచు ఆ ప్రేమైకి రాశి అసువుల విడిచెను.

[డిసెంబరు 1929 భారతి సంచిక నుండి పునర్ముద్రితము]